

УДК 37.014:355.233.11

САНДУЛ В.С., СТАРОВА С.Б., загальноосвітній заклад
“Слов’янська гімназія”, м. Київ.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Анотація. В статті досліджується питання удосконалення нормативно-правового упорядкування інформаційних відносин щодо форм та методів дистанційного навчання, зокрема в середніх загальноосвітніх закладах, у тому числі при вивченні предмета “Захист України”, в умовах світової пандемії та тимчасової окупації частини території України.

Ключові слова: пандемія коронавірусу, дистанційне навчання, електронні освітні платформи, предмет “Захист України”, “гібридна війна”.

Summary. The article examines the issue of improving the legal regulation of information relations on the forms and methods of distance learning, in particular in secondary schools, including the study of the subject “Defense of Ukraine”, in a global pandemic and temporary occupation of Ukraine.

Keywords: coronavirus pandemic, distance learning, electronic educational platforms, subject “Defense of Ukraine”, “hybrid warfare”.

Аннотация. В статье исследуется вопрос совершенствования законодательства, форм и методов дистанционного обучения в средних общеобразовательных учреждениях, в том числе при изучении предмета “Защита Украины” в условиях мировой пандемии и временной оккупации части территории Украины.

Ключевые слова: пандемия коронавируса, дистанционное обучение, электронные образовательные платформы, предмет “Защита Украины”, “гибридная война”.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу, яка охопила світ у 2020 році, докорінно змінила життя українців. Зміни торкнулися таких речей, як спосіб життя, в тому числі шкільного навчання.

Протягом тисячоліть людство виживало завдяки своєму вмінню своєчасно та адекватно реагувати на зовнішні виклики, шляхом зменшення негативного впливу на соціум або вмінню пристосовуватися до таких змін.

Від початку першої фази карантину, яку український уряд запровадив у березні 2020 року, минуло майже 10 місяців. За цей короткий строк у системі освіти проведена велика робота з удосконалення дистанційного навчання, процесу організації навчання та користування відповідними електронними ресурсами як викладачами, так і здобувачами освіти. Водночас виявилась деяка недосконалість чинного законодавства України в системі освіти.

Для врегулювання зазначених відносин необхідно провести відповідні роботи з аналізу й оцінки законодавства України в системі освіти та вжити заходів з його вдосконалення в тій частині, що відповідає ситуації, яка склалася в державі Україна.

Як вважаємо, є потреба у необхідності нових поглядів та підходів до викладання предметів (у тому числі предмета “Захист України”) у формі дистанційного навчання з використанням електронних освітніх платформ, онлайн-сервісів та інструментів, розроблених та запропонованих Міністерством освіти і науки України (далі – МОН України) для, зокрема, закладів загальної середньої освіти.

Метою статті є удосконалення чинного законодавства України стосовно форм та методів дистанційного навчання в умовах карантинних обмежень.

Виклад основних положень. Масштабні негативні наслідки пандемії, а також її згубний вплив на добробут людей і держав, не залишилися поза увагою провідних міжнародних інституцій. Організація Об'єднаних Націй зайняла центральну роль у справі активізації та координації глобальних заходів з недопущення і стримування поширення захворювання. 2 квітня 2020 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію № 74/270 “Глобальна солідарність у боротьбі з коронавірусним захворюванням 2019 року (CoVID-19)”, в якій звернено увагу в тому числі на:

- наслідки кризи в результаті пандемії, що можуть знівелювати успіхи, досягнуті у сфері розвитку, та обмежити прогрес у досягненні цілей сталого розвитку людства;
- заходи, що пом'якшили б соціальні наслідки, та увагу, необхідну для всеохоплюваного відновлення.

13 квітня 2020 р. ВР України затвердила Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про захист населення від інфекційних хвороб” щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (CoVID-19)” [1].

Постановою Кабінету Міністрів України “Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби CoVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2” від 11.03.20 р. № 211 на всій території України з 12 березня 2020 року введено карантин та визначено низку заходів протидії поширенню цієї небезпечної хвороби.

Незважаючи на такі негативні зовнішні виклики, обов'язком держави залишається забезпечення громадян гідними умовами життя, що гарантовані Конституцією України.

У преамбулі Конституції [2] задекларовано, що Верховна Рада України від імені Українського народу-громадян України всіх національностей, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, приймає цю Конституцію – Основний Закон України. У статті 46 Конституції встановлено, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Водночас нормативно-правовим актом найвищої юридичної сили до цієї пори не визначено, чи відповідає прожитковий мінімум загальноприйнятим світовим показникам якості життя та що взагалі позначає таке словосполучення, як “якість життя”.

Тож, “якість життя” – це загальний добробут людей та суспільства, що окреслює негативні та позитивні риси життя. Якість життя включає все: від фізичного здоров'я, сім'ї, освіти, зайнятості, багатства до безпеки, свободи, релігійних переконань та навколишнього середовища [3]. Таким чином, ведучи мову про якість життя, на третьому місці серед основних складових цієї соціальної категорії стоїть освіта.

Отже, якість життя однозначно перебуває в тісній кореляції з якістю освіти. Навіть більше того, між цими двома соціальними категоріями існує позитивний зворотній зв'язок. Адже від якості освіти залежить, в недалекому майбутньому, рівень наукового, технічного, технологічного та соціального розвитку і добробуту суспільства.

Із досить нехитрих викладок напрошується висновок, що суспільство, яке знехтувало якістю освіти своїх громадян сьогодні, вже завтра буде приречене на долю світового аутсайдера.

Пунктом 29 частини першої статті 1 Закону України “Про освіту” [4] передбачено, що якість освіти – це відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Одним із важливих показників якості освіти можна вважати Індекс рівня освіти (далі – Індекс) в країнах світу (Education Index) – це комбінований показник Програми розвитку Організації Об’єднаних Націй (ПРООН).

Індекс стандартизується у вигляді числових значень від 0 (мінімальний) до 1 (максимальний). Прийнято вважати, що розвинені країни повинні володіти мінімальним показником 0,8, хоча багато з них мають показник 0,9 або вище. Усього зазначеним індексом оцінено якість освіти 188 країн світу. При визначенні місця у світовому рейтингу всі країни ранжуються на основі Індeksu, де місця з меншими числовими показниками відповідають вищому значенню цього показника, а з більшими – нижчому [5]. Нижче наведена порівняльна таблиця (Таблиця) для деяких суб’єктів колишнього СРСР.

Отож, у порівнянні з 2016 роком, у 2019 році Індекс України зменшився з 0.803 до 0.797, що змістило нашу державу з 40 на 47 місце у світовому рейтингу та у свою чергу призвело до виключення України з “клубу” розвинених країн світу.

Як видно з Таблиці, у більшості країн зміни Індeksu призвели до втрати високого рейтингу. Водночас Індекс Латвії та особливо Грузії, яка, як і Україна, зазнала втрат внаслідок російської агресії, в 2019 році “зміцнився” в порівнянні з 2016 роком на 7 позицій.

Таблиця

Країна	2016 рік		2019 рік	
	Місце в таблиці рейтингу	Індекс рівня освіти	Місце в таблиці рейтингу	Індекс рівня освіти
Україна	40	0.803	47	0.797
Казахстан	39	0.805	38	0.817
Росія	34	0.816	33	0.832
Білорусь	26	0.834	30	0.837
Латвія	25	0.835	22	0.817
Грузія	43	0.794	26	0.856

На наш погляд, чинником, що призвів до зазначених змін, є якість освітньої діяльності, яка у свою чергу залежить від рівня організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу. Рівень організації освітнього процесу залежить від професійних якостей педагогів, професіоналізму та компетентності керівництва МОН України, а також наявності зовнішніх викликів, що негативно впливають на якість освітнього процесу. До зовнішніх викликів можна віднести карантинні обмеження, пов’язані з епідемією коронавірусу, вплив військової агресії Росії проти України та тимчасову окупацію тією ж Росією частини території України. Зважаючи на таке, держава змушена використовувати значні фінансові, матеріальні та людські ресурси для нейтралізації зазначених негативних явищ, що призводить до збитковості у фінансуванні інших, також важливих соціальних напрямків людської діяльності, в тому числі і освітнього процесу.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України” від 26.02.20 р. № 143 та наказу МОН України “Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III

ступеня” від 31.03.20 р. № 464 назву навчального предмета “Захист Вітчизни” змінено на “Захист України”. Тож, коли ведеться мова про навчальний предмет “Захист Вітчизни”, маємо на увазі “Захист України”.

Питання щодо вдосконалення законодавства та навчальної програми викладання предмета “Захист Вітчизни” в середніх загальноосвітніх закладах та необхідності підвищення ролі військово-патріотичного виховання молоді у відповідь на збройну агресію з боку Росії на Сході України, анексію Криму та подальше розгортання Росією гібридної війни на усіх можливих напрямках, розглянуте нами раніше в [6; 7]. Важливість цього питання стає дедалі більшою.

За висновками військових спеціалістів та аналітиків, українські військові розглядають кілька можливих сценаріїв вторгнення Росії в Україну на різних частинах кордону, навіть одночасно [8]. Водночас, Російська Федерація стягує до кордонів з Україною війська, літаки й танки, розраховуючи на помилку української сторони, аби використати це як привід для повномасштабного вторгнення [9].

Виходячи з вищенаведеного, проблема національної безпеки є однією з ключових у розвитку будь-якого суспільства, а з урахуванням загрозливих чинників, потребує більшої уваги на рівні держави. У Методичних рекомендаціях про викладання предмета “Захист України” у 2020/2021 навчальному році, згідно Додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 11.08.20 р. № 1/9-430 [10] (далі – Додаток) зазначено, що суспільна система, що не здатна забезпечити власну національну безпеку, завжди перебуває на межі ризику свого припинення. Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

Звідси, незважаючи на таке вразливе для всього суспільства соціальне явище, як пандемія, важливість вивчення всіх предметів, у тому числі шкільного предмета “Захист України”, з урахуванням можливості повномасштабного військового вторгнення з боку Росії на територію України, зростає.

У цій складній ситуації, в якій опинилась Україна, тішить те, що МОН України досить оперативно відреагувало на такий зовнішній фактор, як пандемія, та своїм Наказом від 08.09.20 р. № 1115, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28.09.20 р. за № 941/35224 своєчасно затвердило нове Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти (далі – Положення) [11] та одночасно були внесені зміни до Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.13 р. № 466, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30.04.13 р. за № 703/23235 (зі змінами) [12].

У Положенні особливо велика увага приділяється технологіям дистанційного навчання, особливо використанню інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій, з урахуванням новітніх технологічних досягнень.

Водночас, МОН України своїм листом від 02.11.20 р. № 1/9-609 (далі – Лист) [13] надало рекомендації закладам загальної середньої освіти щодо організації освітнього процесу під час дистанційного навчання.

У Листі декларується право закладів середньої освіти в межах своєї автономії в тому числі, визначати форми організації освітнього процесу та обирати (схвалювати педагогічною радою закладу освіти) конкретні електронні освітні платформи, онлайн-сервіси та інструменти, за допомогою яких організовується освітній процес під час дистанційного навчання (Moodle, Google Classroom, Zoom тощо).

У Додатку [10] визначено мету навчального предмета “Захист України” та встановлено, що “вибір форм, методів та засобів навчання, зокрема і підручників,

розподіл кількості годин, що відводяться на вивчення розділів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так і розподілу часу на їх вивчення), учитель визначає самостійно”.

Враховуючи вищенаведене, для успішного освоєння навчальних програм закладу загальної середньої освіти, в тому числі предмета “Захист України”, МОН України створені майже всі необхідні умови. У той же час, у зазначеному Додатку не акцентується увага на тому, що російськими найманцями продовжується окупація частини території України і що в таких умовах потрібно запроваджувати вивчення більш агресивних форм супротиву факторам впливу “гібридної війни” [6] на підростаюче покоління, а не замовчувати факт окупації та не пропагувати заходи примирення у вигляді “нового стратегічного способу ведення бойових дій”, як то – “відведення сил та засобів”.

Щодо способу викладання, то Положенням [11] встановлено, що “під час дії карантинних обмежень освітній процес у закладі освіти може організовуватися у спосіб, за якого окремі теми з навчального предмету частиною учнів класу вивчаються очно, іншою частиною учнів класу – дистанційно (в асинхронному режимі, з можливістю надання учням підтримки шляхом проведення консультацій у синхронному режимі)”.

Практика викладання шкільної програми предмету “Захист України” показала, що найбільш ефективним способом викладання є поєднання дистанційних форм та очної форми навчання з метою проведення консультацій та практичних занять.

Дистанційне навчання проводилося в асинхронному режимі з використанням електронної освітньої платформи GSuite у Google Classroom. При цьому в навчальному закладі були створені умови для реалізації синхронного режиму з використанням технологій Meet, Moodle та Zoom.

Використовувалися відеофільми, створені для дистанційного вивчення такої теми, як “Орієнтування на місцевості”, “Ведення вогню з місця по нерухомих цілях і цілях, що з’являються”.

При очній формі навчання, що передбачала розподіл класу на дві зміни, проводились практичні заняття з тактичної, стройової підготовки та практичні стрільби з пневматичної гвинтівки.

Як очно, так і дистанційно проводилось поточне, тематичне та семестрове оцінювання.

При організації дистанційного навчання, у школі було створено умови для використання учителями системи технічного забезпечення комп’ютерною технікою.

Водночас виникає необхідність навчання учителів комп’ютерній грамотності та вмінню використовувати під час освітнього процесу сучасні електронні освітні платформи, що, при відповідальному підході керівництва школи, було реалізовано майже на 100 відсотків. При цьому потрібно враховувати, що змінюються технології освітнього процесу, тому навчання учителів повинно проводитися постійно та безперервно.

Частиною другою статті 8 Закону України “Про освіту” [4] надано визначення, що таке “Формальна освіта”. При цьому не згадується про можливість використання дистанційної форми навчання при здобутті такої освіти.

Також практика проведення дистанційних форм навчання передбачає використання електронних освітніх платформ, онлайн-сервісів та інструментів, за допомогою яких організовується освітній процес під час дистанційного навчання, що не передбачено чинним законодавством України.

Виникає необхідність приведення у відповідність реаліям сьогодення норм чинних Законів України, а саме:

- частина перша статті 1 Закону України “Про освіту” потребує визначення такої форми навчання, як “дистанційна форма навчання”, та визначення “інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання”, у розумінні, що наведено в Положенні [11].

- частина друга статті 8 Закону України “Про освіту” потребує змін в частині, що стосується визначення “Формальна освіта”, та викладення її визначення у формі, що передбачає використання дистанційної освіти.

Висновки.

Враховуючи вищезазначене та потреби, з метою пом’якшення соціальних наслідків пандемії зусилля держави мають бути спрямовані на:

1. Вдосконалення чинного законодавства України шляхом внесення змін до частини першої статті 1 Закону України “Про освіту” в частині, що стосується надання визначення термінів, а саме:

а) дистанційне навчання (доповнити пунктом 4⁻¹, в якому надати визначення поняття “дистанційне навчання” у такому формулюванні: “дистанційне навчання – організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх, як правило, опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій”, – що буде відповідати змісту, наведеному в Положенні [11];

б) інформаційно-комунікаційні (цифрові) технології дистанційного навчання (доповнити пунктом 11⁻¹ у такому формулюванні: “інформаційно-комунікаційні (цифрові) технології дистанційного навчання – технології створення, накопичення, зберігання та доступу до електронних освітніх ресурсів з навчальних предметів (інтегрованих курсів), а також забезпечення організації та супроводу освітнього процесу за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення та засобів інформаційно-комунікаційного зв’язку, у тому числі мережі Інтернет”, – та привести у відповідність до вимог Положення [11];

2) Внесення змін до частини другої статті 8 Закону України “Про освіту” в частині, що стосується визначення терміну “формальна освіта”, та викласти у такій редакції:

“Формальна освіта – це освіта, яка здобувається, у тому числі з використанням **дистанційного навчання**, за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання, відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою”.

3) Постійне та безперервне підвищення “комп’ютерної грамотності” педагогічних працівників з метою освоєння інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій дистанційного навчання.

4) Використання електронних освітніх платформ, онлайн-сервісів та інструментів при організації освітньої діяльності в режимі дистанційного навчання.

5) Поєднання дистанційного навчання з очною формою навчання в умовах карантинних заходів у масштабах держави.

6) Приділення особливої уваги нейтралізації факторів “гібридної війни” при викладанні предмета “Захист України”.

Використана література

1. Захист прав, приватності та безпеки людини в інформаційну епоху: монографія / Пилипчук В.Г., Брижко В.М., Доронін І.М. та ін.; за заг. ред. акад. НАПрН України В.Г. Пилипчука. Київ-Одеса: Фенікс, 2020. 260 с. – ISBN 978-966-928-618-5.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.96 р. № 254/96-ВР. URL://www.rada.gov.ua
3. Якість життя. Визначення. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F
4. Про освіту: Закон України від 05.09.17 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
5. Світовий рейтинг загальноосвітніх шкіл. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/science/2015/05/150513_vj_education_rankings_it
6. Сандул В.С. Удосконалення законодавства та навчальної програми викладання предмета “Захист Вітчизни” в середніх загальноосвітніх закладах. *Інформація і право*. № 2(29)/2019. С. 123-128.
7. Сандул В.С., Сікорський В.А. Військово-патріотичне виховання при викладанні навчального предмета “Захист Вітчизни” в середніх загальноосвітніх закладах. *Інформація і право*. № 3(30)/2019. С. 126-131.
8. Наєв С.І. Росія, Крим, вторгнення Росії в Україну. URL: https://lb.ua/news/2020/07/10/461556_naiev_rozpoviv_pro_stsenarii_mozhliwego.html
9. Денис Богуш. Ексклюзивне інтерв'ю. URL: <https://wz.lviv.ua/article/385543-zahrozarovnomasshtabnoho-vtorhnennia-rosii-v-ukrainu-zberihaietsia>
10. Методичні рекомендації про викладання предмета “Захист України” у 2020/2021 навчальному році: додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 11.08.20 р. № 1/9-430. URL: <https://www.schoollife.org.ua/shhodo-metodychnyh-rekomendatsij-pro-vykladannya-navchalnyh-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osvity-u-2020-2021-navchalnomu-rotsi>
11. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: наказ МОН України від 08.09.20 р. № 1115, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28.09.20 р. за № 941/35224. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>
12. Положення про дистанційне навчання: наказ МОН України від 25.04.13 р. № 466, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30.04.13 р. за № 703/23235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
13. Щодо організації дистанційного навчання: лист МОН України від 02.11.20 р. № 1/9-609. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-distancijnogo-navchannya>

~~~~~ * * * ~~~~~